

HODOČAŠĆA KAO OSOBIT OBLIK ŠTOVANJA MARIJE I SVETACA

dr Vjekoslav MILOVAN

Nije mi poznato ima li još koje područje pastoralne djelatnosti koje bi nam u isti mah bilo toliko poznato i gotovo familijarno — a s druge strane tako malo proučeno i stručno obrađeno kao što je to slučaj sa hodočašćima. Svi znamo u praksi što su, većinom sudjelujemo — ili smo barem sudjelovali — u njima, ali neke cjelovitije obrade hodočašća uzalud tražimo po našim priručnicima pastoralna, asketike, moralke ili drugdje. Nađe se tek po koji fragmenat, nekako usput, s jednog pojedinačnog vidika. Mislim da je praksa hodočašća kod nas toliko živa i značajna za život naše Crkve da bi zavrijedila temeljitu pastoralno-teološku obradu, a najprije bi bila poželjna neka pastoralno-sociološka dokumentacija. To međutim stoji sada kao cilj pred svima nama, posebno onima koji su aktivniji u hodočašćima; mi se ovdje moramo ograničiti na jedan kraći prikaz, i to prvenstveno ukoliko su hodočašća u vezi s temom ovog pastoralno-teološkog tjedna, tj. sa štovanjem Marije i svetaca.

U ovom ćemo se referatu najprije kratko osvrnuti na hodočašće u nekršćanskim religijama, zatim ćemo opširnije razmotriti hodočašća kod kršćana i posebno ukoliko su ona povezana s kultom Bogorodice i svetaca.¹

Hodočašća izvan kršćanstva

Pod hodočašćima razumijevamo pobožno pohađanje, bilo skupno ili pojedinačno, nekog svetišta ili drugog svetog mjesta, da se tamo izvrše neke pobožne vježbe (klanjanja, molitve, obredna pranja, itd.). Praksa hodočašća postoji kod gotovo svih poznatih religija: smatra se naime naravnim da vjernik rado pohađa mjesta koja je Božanstvo na neki način posvetilo svojom prisutnošću, ili se tu nalaze relikvije nekog

¹ Pripremajući ovo predavanje poslužio sam se naročito ovom literaturom: ENCICLOPEDIA CATTOLICA, svez. IX, Città del Vaticano 1952 (»Pellegrinaggio«); LEXICON FUR THEOLOGIE UND KIRCHE, svez. 10 Freiburg im Breisgau 1965 (»Wallfahrt«); XAVIER LEON-DU-FOUR: RJEČNIK BIBLIJSKE TEOLOGIJE, Zagreb 1969 (»Hodočašća«); A. Boulenger: HISTOIRE GÉNÉRALE DE L'ÉGLISE II. izd., svez. III-VIII, Lion-Paris 1932—1941; M. D. Knowles-D. Obolensky: NOUVELLE HISTOIRE DE L'ÉGLISE 2. svez. Le Moyen Age, Paris 1968; LUMIERE ET VIE; Septembre-Octobre 1966, br. 79 (cijeli broj posvećen hodočašćima); HERDERS KLEINER LEXICON DER HEILIGEN, Freiburg im Breisgau 1968; A. Schrott: SEELSORGE IN WANDEL DER ZEITEN, Graz-Wien 1949; M. Righetti: STORIA LITURGICA, svez. IV, Milano 1953; B. Altaner: PATROLOGIE, Freiburg im Breisgau 1960; R. Roussel: LES PELERINAGES, Paris 1972.

slavnog pokojnika — junaka ili sveca. Pretpostavlja se i očekuje da će na takvom mjestu Božanstvo svojim svjetlom i svojom milosnom snagom biti posebno blizu čovjekovim potrebama i molbama. Hodočasnici na tim kulturnim mjestima, u nastojanju da dođu do duhovnih prosvjetljenja ili drugih milosti, obavljaju različite asketske vježbe, molitve, klanjanja, prikazuju žrtve, vrše sveta pranja, itd. »Pohod svetom mjestu prema kojem je usmjereno takvo putovanje obično je pripravljen obradima očišćenja i obavlja se zbornom, što vjernicima predočuje religioznu zajednicu kojoj pripadaju. Stoga je hodočašće traženje Boga i susret s njime u bogoštovnom ozračju.«²

Mnoge religije pridaju vrlo veliko značenje hodočašću, naročito kad se ono poduzima na kulturna mjesta koja su ujedno glavna središta te religiozne zajednice, kao što je to Meka za muslimane ili Jeruzalem za židovstvo.

Hodočašća imaju i danas, posebno u nekim krajevima, veliki utjecaj na sudionike: obično su to rijetke, izuzetne prigode, kada su sva osjetila pojedinaca, sve fizičke i psihičke snage, posebno emocionalne, snažno aktivirane; intenzivno se doživljava vjerska povezanost s drugim članovima vlastite zajednice; ulažu se velike žrtve za pripremu putovanja koje zna trajati i po više mjeseci; živi se najprije u iščekivanju, a potom se obnavljaju uspomene o doživljenome. Nakon povratka kućama hodočasnici su revniji u svojoj vjeri, trude se da poticaji koje su primili na svetim mjestima budu u životu djelotvorni. Tako se hodočašće pokazuje kao jak ferment za unutarnje i vanjsko utvrđivanje religiozne zajednice.

U *Islamu* hodočašće u Meku smatra se jednim od pet stupova vjere, jednom od temeljnih dužnosti.³ Obavlja se barem jedanput u životu, u posebno vrijeme — u mjesecu hodočašća, — i tad se obave tradicionalne pobožnosti koje traju više dana. Hodočasnik nosi posebno ruho, posjećuje K'abu, ljubi sveti crni kamen, pije vodu iz zdenca Zem-Zem, sudjeluje kod golemog žrtvovanja životinja u dolini Mina. Doživljaji vjernog muslimana u tom izuzetnom ambijentu su jedinstveni, jedva ih može naslutiti neki stranac: on je sada gotovo preobražen, jer je bio na mjestu uzvišene i jedinstvene Božje prisutnosti, pohodio je K'abu — »kuću Božju« prema kojoj se musliman svakog dana okreće prigodom svojih pet dnevnih molitava; to je mjesto najsvetije kamo samo muslimani smiju stupiti, a svi drugi moraju ostati desetke kilometara daleko...

Indija se smatra jedinstvenom zemljom hodočašća, posebno na području Himalaja i Kašmira.⁴ Najviše se pohađaju svetišta posvećena Šivi, ali ima i drugih. Hodočasti se također na svete rijeke, od kojih je prva Ganges: kupanje u svetoj rijeci donosi i tjelesno i duševno očišćenje, a kao dokaz obavljenog hodočašća dobiva se na tijelu tetovirani znak.

U *Budizmu* su također razvijena hodočašća, prvenstveno na mjestima koja je Buda posvetio svojom prisutnošću za života ili smrću;

² X. L. Dufour, n. dj. str. 300.

³ Usp. J. Jomier: RÔLE ET IMPORTANCE DU PELERINAGE EN ISLAM, u LUMIERE ET VIE... str. 80—93.

⁴ Usp. ENCICLOPEDIA CATTOLICA, n. mj.

zatim se hodočasti u mnogobrojna svetišta gdje se čuvaju Budine relikvije. Slavna su svetišta: na Ceylonu (gdje se čuva Budin zub), u Rangu u Burmi, na više mjesta u Kini, Tibetu, Mongoliji . . .

Povijest staroga vijeka svjedoči nam o razvijenosti hodočašća u nekadašnjem *Egipcu*, u *Babiloniji*, u staroj *Grčkoj* i *Rimu*.

U *starozavjetnom Izraelu* kroz cijelu njegovu povijest u visokoj su cijeni hodočašća na određena svetišta. Već je Abraham osnovao takva svetišta za svoj rod: blizu mjesta Šekema, kraj hrasta More on podiže žrtvenik Jahvi koji mu se tu objavio, a kasnije se ovamo opet vraća kao hodočasnik (Post 12,6 ss; 13,3 ss 18). Jakov dolazi kao hodočasnik u Betel (Post 35,6; usp. 28,19 ss), a to mjesto ostaje kasnije kao važno hodočasničko središte (usp. 1 Sam 10,3; am 4,4 . . .) Prorok Samuel zahvaljuje svoju egzistenciju i svoj poziv jednom takvom hodočašću (1 Sam 1). Kad je David učinio središtem Izraela Jeruzalem i ovamo dao dopremiti zavjetni kovčeg, ovdje se razvilo i središte hodočašća. No tek reformom kralja Jošije (oko g. 620.) posta Jeruzalem jedino službeno mjesto hodočašća. Nakon povratka iz izagnanstva jeruzalemski je hram i faktično jedino svetište, kamo su tri puta godišnje (za tri glavna blagdana) dužni doći svi muškarci da se »pojave pred Jahvom« (Pnz 16,16). Ovamo dolaze u skupinama hodočasnici iz cijele Palestine, pjevajući radošću prožete »hodočasničke pjesme« psaltira (Ps 120—134). — Radosno hodočasničko okupljanje u Jeruzalem, »u Izraelu često iskustvo, pruža eshatološkoj nadi uzbudljiv izraz: dan spasa zamišljen je, po uzoru na hodočašća, kao zbor naroda i pogana — najzad sjedinjenih.«⁵

Hodočašća kod kršćana

Hodočašća u Palestinu

Za razliku od gledanja nekršćanskih religija i starozavjetnog Izraela, sljedbenici Isusa Krista usvajaju drugačiji odnos prema hodočašćima. Doduše, dječak Isus kad mu je bilo dvanaest godina i sam ide zajedno s roditeljima u Jeruzalem da ispuni odredbu Zakona (Lk 2,41s), a tako i za vrijeme javnog djelovanja vidimo da on tamo »uzlazi« o raznim blagdanima. Slično i njegovi apostoli, nakon Uzašašća, obdržavaju nasljeđene običaje; čak i Pavao — i to više od 25 godina nakon Isusove smrti — nastoji hodočastiti o Duhovima u Jeruzalem (Dj 20,16; 24,11). No stav kršćana prema Hramu je posve različit od židovskoga.

Isus je najavio razorenje Hrama i prestanak njegova bogoslužja. Hram više nije privilegirano i isključivo mjesto Božjega boravka. Samarjanki, koja je na Jakovljevom zdencu izrazila dilemu treba li hodočastiti u Jeruzalem ili na brdo Garizim da bi se došlo u Božju blizinu, Isus je — prema Ivanovom izvještaju — izjavio: »Vjeruj mi, ženo, dolazi čas kad se neće klanjati Ocu ni na ovoj gori ni u Jeruzalemu . . . Dolazi čas — i već je tu — kad će se pravi klanjaoci klanjati Ocu u duhu i istini, jer Otac takve klanjaoce želi« (Iv 4,21—23).

⁵ X. L. Dufour, n. dj. str. 303.

Kult Kristovih sljedbenika nakon uskrsnuća usredotočen je na Isusu proslavljenju osobu, koja je novi Hram, a ne više na neko mjesto na zemlji. Otada se život Božjega naroda prikazuje kao pravo eshatološko hodočašće (2 Kor 5,6; Heb 13,14); ovo je hodočašće novi Izlazak koji predvodi Gospodin Isus (Dj 3,15; 5,31), a cilj mu je Nova Gora Sion, nebeski Jeruzalem (Heb 12,22s) — dakle duhovne stvarnosti.

Razorenje jeruzalemskog hrama i usmjerenje pogleda na Gospodina koji će opet doći, posve je potkopalo, među prvim kršćanima, židovsku hodočasničku tradiciju. U Palestini su bila uobičajena i hodočašća na grobove patrijarha i starozavjetnih svetaca, ali judeo-kršćani nisu mogli prenijeti ovaj vjerski običaj na velikane i svece novoga Božjeg naroda, jer su grobovi većine apostola bili nepoznati i ležali su daleko od Palestine, a među ostalim kršćanima nije se još toliko razvio kult svetaca i relikvija koji bi mogao pokrenuti hodočašća.

Do širokog procvata hodočašća došlo je među kršćanima tek u 4. stoljeću, kada je Crkva stekla slobodu. Hodočašća nisu tada usmjerena toliko na kult pojedinih svetih osoba, nego ih pokreće najviše želja da se pohode mjesta koja su po utjelovljenju Sina Božjega i po tridesetgodišnjem boravku Isusa Krista stekla neko jedinstveno dostojanstvo. Za kršćane to su postala »sveta mjesta« koja podsjećaju na Spasitelja. Ovamo kršćani ne dolaze po obavezi svoje vjere da bi se »pojavi pred Jahvom« kao nekada Izraelci u Jeruzalem ili kako musliman dolazi i danas u Meku: kršćani hodočaste slobodno, isključivo iz pobožnosti, da promotre mjesta u kojima se odigrala drama spasenja, kako bi mogli bolje razumjeti i doživjeti izvještaje Svetoga Pisma. I sam sv. Jeronim je tako gledao na hodočašća u Palestinu: »Bolje se shvaća Sveto Pismo — piše on — kad se je vlastitim očima vidjela Judeja i kad su se promatrali tragovi njenih nekadašnjih gradova.«⁶

Poznato je da su pojedini kršćani već vrlo rano hodočastili na Sveta mjesta, — tako Meliton Sardiski i Origen,⁷ ali u 4. stoljeću kao da su iznova otkrivena ta mjesta Palestine, pa su hodočasnici počeli tamo dolaziti s raznih strana prostranoga carstva. Car Konstantin dao je izgraditi veličanstvene crkve u Betlehemu i na Golgoti, a uskoro zatim nikla su i druga brojna svetišta na značajnijim biblijskim mjestima. Prvi izvještaj o putovanju u Palestinu ostavio je (g. 333.) nepoznati hodočasnik iz Bordeauxa; nešto kasnije — pri kraju 4. st. — nastao je detaljniji opis španjolske hodočasnice Eterije. Poznato je da je, uz ostale, i naš zemljak sv. Jeronim najprije poduzeo hodočašće u Jeruzalem (373—374), a nakon smrti pape Damaza i nastanio se stalno u Betlehemu.

Hodočašća na sveta mjesta Palestine ostala su kroz daljnja stoljeća u najvećoj cijeni, pa i onda kada su u 7. stoljeću arapska osvajanja znatno otežala dolazak hodočasnika. Među kršćanima u srednjem vijeku bila su toliko obljubljena, da je u 11. stoljeću, kada su nasilno ometana sa strane novih osvajača Palestine Seldžuka, želja za hodočašćima u Svetu zemlju bila ona pokretna sila koja je više od 200 godina iznova poticala — pa i uz cijenu neiskazanih žrtava — oružane križarske pohode iz dalekih zemalja Evrope.

⁶ Sv. Jeronim: UVOD U KNJIGU LJETOPIISA, P. L. 29, 401.

⁷ B. Altaner, n. dj. str. 204 s.

Sveta zemlja je i danas cilj koji, zbog svog jedinstvenog značaja, privlači mnoštvo hodočasnika iz cijeloga svijeta; a prvo hodočašće jednog pape (Pavla VI), ostvareno upravo pred deset godina — u siječnju 1964, — djelovat će sigurno kao poticaj i primjer također za budućnost.

Pregled razvoja hodočašća u čast svetaca kroz povijest

Nakon što smo utvrdili prvo mjesto koje su — barem u principu — u svijesti kršćana kroz svu povijest Crkve uživala hodočašća na Sveta mjesta Palestine, moramo odmah reći da su se paralelno razvijala također hodočašća prema kojima je ovdje prvenstveno upravljeno naše zanimanje, to jest hodočašća kao izraz štovanja Bogorodice i svetaca.

Ne ulazeći sada u razmatranje povijesnog razvitka što ga je kult Marije i svetaca u pojedinim razdobljima poprimao — o tom se govorilo u drugim predavanjima — ukazat ćemo samo na neke momente toga razvoja koji su bili značajniji za predmet što ga obrađujemo.

Poznato je da Marijino štovanje među kršćanima seže u najraniju povijest Crkve kako to svjedoče slike u katakombama iz 2. i 3. stoljeća, a jače se to štovanje razvilo povodom borbi oko suzbijanja nestorijanskih zabluda u 5. st. i to osobito zalaganjem monaha koji su Mariju isticali kao uzor asketa i djevice. Tada je Marijino štovanje ušlo i u liturgiju.

Uz Mariju štiju se također i anđeli, na prvom mjestu arhangoel Mihael.

Rano se je u Crkvi razvilo i štovanje mučenika: posjećuju se njihovi grobovi i traži se njihov zagovor, o čemu postoje svjedočanstva već potkraj 2. st., a kasnije sve više. — Sv. Martin koji je umro 397. naravnom smrću častio se, makar nije bio mučenik, odmah nakon smrti, i to kao »confessor«, priznavalac. Štovanje mučenika i priznavalca proteglo se uskoro i na njihove relikvije, tj. na ostatke njihova tijela i na predmete koji su sa svecima bili u dodiru.

Glede štovanja slika, u ranoj se Crkvi opaža oprezna suzdržanost, no krajem 4. st. crkve posvećene mučenicima ukrašavaju se prizorima iz njihova života; uskoro zatim prelazi se na štovanje samih slika.

U tijesnoj vezi s razvojem kulta svetaca u Crkvi stoji i razvoj hodočašća koja se poduzimlju da se na njihovim grobovima traži njihov zagovor.

Najveći razvoj hodočašća su doživjela u srednjem vijeku, koji je postao njihov pravi zlatni vijek. Vrlo je obiljubljeno bilo putovanje u Palestinu, ali postepeno se razvijaju također i privlačiva svetišta po kršćanskoj Evropi. Tada je usvojena i osnovna klasifikacija hodočašća: četiri su tzv. »velika hodočašća« (Rim, Santiago de Compostella, Sv. Toma Kanterburyjski i Tri Kralja u Kölnu), dok su sva ostala »mala hodočašća«.

Pape i biskupi priznavali su tada hodočašću naročitu vrijednost i podjeljivali velike oproste za posjećivanje određenih svetišta. Svi slojevi tadašnjega društva, od najviših do najnižih, — već prema mogućnostima — jednako su čeznuli da pohode udaljena milosna mjesta. Velikaši,

prinčevi, vladari pojedinih zemalja revno su hodočastili u svoja svetišta: tako su Španjolci stoljećima dolazili u Santiago de Compostella, francuski kraljevi u Chartre, vladari austrijske loze u Mariazell u Štajerskoj, kraljevi i Pape u Loreto, itd. I sav je narod bio zahvaćen težnjom za hodočašćima.

Od 18. stoljeća osjeća se da počinje jenjavati onaj hodočasnički zanos kojim je srednjovjekovni čovjek obilazio svetišta mnogobrojnih nebeskih zaštitnika, a ocrtava se s druge strane rast marijanskog štovanja i marijanskih hodočašća. Brojna Marijina ukazanja od 19. st. na ovamo označuju već i definitivnu prevlast Marijanskih hodočašća nad onima u čast svetaca.

Tipiziranje hodočašća prema objektu štovanja

Hodočašće je jedan od izraza pobožnosti. U zajednici vjernika otkrivaju se postepeno uvijek novi motivi koji potiču da se vjernici sastaju na određenim mjestima gdje će jače doživljavati svijest o Božjoj prisutnosti; tu im se također spontano jača uvjerenje u spremnost Božju i njegovih svetaca da će upravo na tom mjestu, više nego li drugdje, oni pomoći u konkretnim potrebama molitelja, i hrani se nada za njihovu pomoć u budućnosti.

U ovom kratkom prikazu ne možemo dobiti potpuni pregled svih hodočašća koja nas mogu zanimati. Ipak, u želji da omogućimo pregledniji uvid u različite tipove hodočašća koja su u vezi s kultom Marije i svetaca, rasporedit ćemo hodočašća prema objektu čašćenja⁸ na ona koja se poduzimlju:

- a) — k svecima, njihovim grobovima i relikvijama;
- b) — na mjesta koja podsjećaju na različita ukazanja nadzemaljskih bića;
- c) — na mjesta koja čuvaju svete ili čudotvorne slike i likove.

a) Hodočašća k svecima, njihovim grobovima i relikvijama

Vrlo se rano u Crkvi razvila vjera u zagovorničko posredništvo svetaca, a to je uvjetovalo i hodočašćenja na mjesta gdje su bili grobovi svetaca, njihove relikvije ili na sama mjesta koja su bila u nekoj užoj vezi s tim svetim osobama.

1. Moramo odmah spomenuti da vjerni puk, — to sigurno vrijedi za 4—5. stoljeće — nije mnogo razlikovao u traženju zagovora živih i preminulih svetaca, što pokazuju hodočašća k velikim slavnim asketama Istoka, osobito k stilitima. Poznato je da su k ovima grnula velika mnoštva da ih slušaju i da preporuče svoje potrebe njihovim molitvama. Tako k Šimunu Stiliti starijem (390—459) nedaleko Antiohije, koji je svojim nagovorima vršio velik dušobrižnički utjecaj na mnogobrojne posjetioce; — k Danijelu Stiliti u Anaplus kraj Bosfora (409—493); — k Šimunu Stiliti mlađem (521—591) na Mons Mirabilis kraj

⁸ LEXICON FÜR THEOLOGIE UND KIRCHE, n. mj.

Antiohije, od kojeg je — brigom njegovih učenika — sačuvano i 30 propovijedi; a tako i k drugima.

Slična hodočašća k ljudima koji su još na životu ali su na glasu zbog nekih izuzetnih, mimonaravnih Božjih darova, nisu nestala ni u naše vrijeme; to nam dokazuju povorke koje su se još za života slijevale npr. poznatima, nedavno preminulima O. Leopoldu Mandiću ili stigmatiziranom O. Piju ...

2. Ipak najprije se razvio kult preminulih svetaca i zazivanje njihovog zagovora uz njihove grobove. Ispočetka se dolazilo samo mučenicima (već potkraj 2. st.). Poznata su nam npr. nedavna otkrića povodom nastojanja oko lokalizacije groba sv. Petra na nekadašnjem vatikanskom brežuljku: natpisi uz grob koji potječu najkasnije iz III st. — pokazuju kako su vjernici ovdje zazivali svečev zagovor.⁹

Između g. 300. i 500. posvuda su se u Crkvi proširila hodočašća na grobove mučenika, o čemu su sačuvana mnoga svjedočanstva. Prvenstveno se hodočastilo k mučenicima iz posljednjih velikih progonstava: Teodoru u Euhaitu (†306) u provinciji Helenopontus, Sergiusu i Bakusu u Rusafu (u Siriji); Eufemiji u Kalcedon (†303), (u njoj je crkvi održan 451. ekumenski koncil a danas se njeno tijelo kod nas časti u Rovinju); Kuzmi i Damjanu (†303) u Carigrad, Dimitriju Srijemskome u Solun, Ciprijanu (†258) u Kartagu i druge sjevernoafričke gradove, Vincenciju (†304) u Saragossu i Valenciju, itd.

Najslavnije hodočasničko mjesto postao je Rim, zbog grobova apostolskih prvaka Petra i Pavla kojima su se pridružili i grobovi drugih poznatijih mučenika (Lovre, Pankracija, Agneze ...). — Hodočastiti u Rim, posebno u srednjem vijeku, postalo je u nekom smislu zamjena za hodočašće u Svetu zemlju, koja je zbog udaljenosti i velikih opasnosti na putovanju bila za Zapad jedva dostupna. — Posjetioci rimskih svetišta mogli su steći velike oproste koje su im pape osigurali. Kao što iz drugih zemalja, u Rim su hrlili i hodočasnici iz naše domovine. O izuzetnom značenju koje je rimsko hodočašće imalo za srednjovjekovne kršćane, također i za one iz naše zemlje, govori već sama riječ »romar« uobičajena u našim krajevima: romar je prvotno onaj koji hodočasti u Romu — Rim, a zatim se riječ upotrebljava za svakog hodočasnika ... (Slično riječi »romariti« = hodočastiti).

Osim Rima, kao cilj hodočašća u srednjem vijeku izuzetno je veliko značenje postigao Santiago de Compostella u Španjolskoj. Ondje je, uz pomoć nekih čudesnih viđenja i ukazanja, — prema predaji — u 9. st. »otkriven« grob apostola Jakova Starijeg. Ovo je mjesto uskoro postalo duhovno (za Španjolsku i nacionalno) središte čiji se utjecaj kroz duga stoljeća protezao i daleko izvan zemlje, a privlačilo je hodočasnike odasvuda, pa također iz Hrvatske.

Grob sv. Martina u Toursu (†397) gdje je svetac bio biskupom, postao je francusko nacionalno svetište i cilj velikih hodočašća.

U Bari se hodočastilo sv. Nikoli, čije su kosti ovamo prenesene (1087) sa Istoka gdje se on već davno prije častio, a sada je jednaku slavu doživio i na Zapadu: hodočasnici su k njemu dolazili čak iz Rusije.

⁹ D. Rops.: APOTRES ET MARTYRS, Paris 1956, str. 46—47.

Hodočašća na grob mučenika Tome Becketa (†1170) u Kanterbury bila su vrlo živa kroz cijeli srednji vijek, ali su zakočena nadolaskom reformacije.

Od poznatih ciljeva koji privlače hodočašća — iz novije povijesti možemo spomenuti Assisi s grobom sv. Franje i Padovu s grobom sv. Antuna, a u najnovije vrijeme Lisieux s grobom Male Terezije.

3. Treba spomenuti da nisu samo tjelesa mučenika i svetaca privlačila hodočašća nego također njihove relikvije u širem smislu, tj. predmeti sjećanja, prvenstveno mučila koja su za njih upotrebljena.

Prvo mjesto imaju relikvije sv. Križa koji je u 4. st. pronađen u Jeruzalemu, a njegove su čestice potom hodočasnici raznijeli cijelim kršćanskim svijetom.

Nećemo ovdje pojedinačno navoditi nikoje od mnoštva svetišta koja su postala čuvari najrazličitijih relikvija svetaca, nama danas ponekad i čudnih, ali koje su uzbuđivale jednostavnu vjeru nekadašnjih hodočasnika.

Marija, Isusova majka, nije bila mučenica te ne postoje relikvije njenog tijela, ali se zato njoj u spomen časti kuća iz Nazareta kojom se sada diči svetište u Loretu (u Italiji). Ovamo je ta kućica, prema pobožnom pripovijedanju, došla iz Palestine na krilima anđela, nakon što je, usput, nekoliko godina provela kod nas na Trsatu »gdi gospoda Frangepani vladahu«.¹⁰

U Efezu, na sličan način, štuje se »kuća Marijinog stanovanja«.

b) *Hodočašća na mjesta nadnaravnih ukazanja*

Kao početak kršćanskih hodočašća spomenuli smo pohađanje Svetih mjesta Palestine koja su najviše povezana sa starozavjetnom i novozavjetnom Božjom objavom, te su bila počašćena zemaljskim boravkom utjelovljenog Sina Božjega.

No u kršćanskom svijetu razvila su se hodočašća i na mjesta ukazanja anđela, čiji se kult u kasnoj antiki bio uvelike proširio. Najpoznatija svetišta razvila su se na mjestima gdje se, prema tradiciji, ukazao arhanđeo Mihael: Chonai u Maloj Aziji (od 4. st.), Monte Gargano u talijanskoj pokrajini Apuliji (tamo se u kamenu pokazuje i njegov otisak), i Mont St. Michel u Normandiji (od 708).

U Njemačkoj je poznato svetište u Vierzehnheiligen (biskupija Bamberg): tu se g. 1445. nekom pastiru ukazao Dječak Isus okružen sa 14 svetaca, nakon čega je narod — a zajedno također prinčevi i vladari — počeo sa svih strana grnuti da se ondje moli.

Od ukazanja Bogorodice posebno je poznato ono iz Guadalupe u Meksiku, koje je značilo početak tamošnjeg svetišta i velikog stjecanja vjernika.

Nakon prekida od nekoliko stotina godina, od početka prošloga stoljeća dolazi ponovno do brojnih Marijinih ukazanja, koja prate noviji intenzivni razvoj njenog štovanja. S tim u vezi je i veliki razvoj

¹⁰ F. Glavinčić: Cvit svetih, Venecija 1628; cit. prema: G. Djurak: Marijo, Majko našeg Trsata, Zagreb s. a., str. 4.

hodočašća u najslavnija mjesta ukazanja, kao što su La Salette, Lurd — kamo dolaze posebno velika mnoštva bolesnika, — i Fatima. Ova su svetišta danas sigurno među najprivlačivijim ciljevima hodočasnika.

c) *Hodočašća k svetim slikama i likovima*

Intenzivni razvoj čašćenja svetih slika i shvaćanje da je svetac koji se zaziva u pomoć, na slici u nekom smislu prisutan gotovo kao u svome grobu ili u relikvijama uzetima iz groba — dovelo je do hodočašćenja k »milosnim« ili »čudotvornim slikama« i likovima.

Hodočastilo se tako i Kristovim slikama, npr. u talijanski grad Lucca gdje se već od 8. st. časti tzv. »Volto Santo«, lik Raspetoga; slično u Altötting u Bavarskoj, također čudotvornom Kristovom liku koji je ovdje okružen sa sedam planeta. Nama Hrvatima je poznato kako je Dante u svojoj Božanstvenoj komediji ovjekovječio pobožnog hodočasnika koji iz daleke Hrvatske dolazi da promatra Kristovu sliku na Veronikinom rupcu »pa se je s glada ne zna nagledati«. ¹¹

Ali šasvim izuzetnu ulogu u pokretanju hodočašća izvršile su Marijine slike ili kipovi što ih čuvaju neka svetišta. Marijin se kult na Zapadu u srednjem vijeku, kako je poznato, jače proširio naročito nastojanjem redovnika (Cistercita, Franjevaca, Dominikanaca...), a posebno snažan razvoj doživio je za vrijeme protureformacije, tako da otada hodočašća u marijanska svetišta stoje na prvome mjestu. Znamenita svetišta gdje se časte Marijine čudotvorne slike su tako npr. Saragossa i Guadalupe u Španjolskoj, Mariazell u Austriji, Einsiedeln u Švicarskoj, Čenstohova u Poljskoj i mnoga druga. Ovamo možemo pribrojiti i većinu naših poznatijih svetišta, kao Mariju Bistricu, Trsat, Sinj, Olovo, Tekije, itd.

Svima nam je poznato kako je u narodu čvrsto ukorijenjeno shvaćanje da će molitva koja se Mariji upravi pred njenom slikom u dotičnom svetištu biti posebno uspješna, tako da ta svetišta i danas ostaju silno privlačiva.

Motivi hodočašća

Nakon ovog povijesnog i tipološkog pregleda hodočašća u čast Mariji i svecima, rekli bismo nešto o motivima koji su pokretali ta hodočašća. O tom je zapravo usput već dosad nešto rečeno, no ovdje bismo to htjeli izravnije. — Motivi za poduzimanje nekog konkretnog hodočašća ili za sudjelovanje u njemu mogu biti najrazličitiji, od posve naravnih do čisto religioznih. Nas ovdje zanimaju samo religiozni motivi ukoliko oni potiču hodočašća.

¹¹ Dante Alighieri.; RAJ (preveli M. Kombol i O. Delorko), Zagreb 1960, str. 189. — Hodočasnik iz Hrvatske prikazan je kao simbol pobožnog zanosa (Raj, 31, 103s):

¹² Ko čovjek možda iz Hrvatske stati,

što zna, kad vidi našu Veroniku,
pa je se s glada ne zna nagledati,
veleć u sebi dokle motri sliku:

»Isuse Kriste, Bože istiniti,
to li si ti u svome pravom liku?«

Postoje blagdanska hodočašća koja okupljaju članove vjerske zajednice povodom nekog blagdana (Marijinog, svetačkog...), a da pri tom ne dolaze do izražaja drugi raspoznatljivi pojedinačni motivi; slično se događa npr. u Jeruzalemu o Božiću i Uskrsu, ili kod židovstva i islama prigodom njihovih blagdana. — Hodočašća u Rim u Svetoj godini imaju značaj blagdanskog hodočašća.

Kada tražimo motive običnih nabožnih hodočašća, na prvome mjestu već od starine stoji prošnja: traži se pomoć u različitim životnim nevoljama i teškoćama, ozdravljenje od bolesti, prosvjetljenje kod važnih životnih odluka. Priprosti svijet dakako da u molitvama iznosi sve brige koje ga tište, a odnose se na gospodarstvo, domaće životinje, mir u kući i obitelji, itd.

Daljnji je motiv hodočašća i zahvala za primljene milosti (kako to dokazuju razne slike i pločice sa zahvalama) ili također ispunjenje nekog zavjeta.

Poduzimanje hodočašća u neko daleko svetište značilo je u prijašnjim vremenima dobrovoljno preuzimanje velikih napora, žrtava i opasnosti prigodom putovanja, — putovi su naime bili nesigurni zbog razbojnika, gusara i pljačkaša. U srednjem vijeku se je uz hodočašća povezivala i crkvena pokornička praksa, koja je u ranoj Crkvi bila nepoznata: za posjet određenih svetišta davali su se privlačivi oprosti, a sudjelovanje u hodočašću naređivalo se često i kao pokora za teže grijeha ili zločine. Hodočašća su, prema duljini i teškoćama puta, bila poredana u sistem zadovoljštine: zadovoljština za najteže grijeha mogla se dati hodočašćem u daleka slavna mjesta (Jeruzalem, Rim, Santiago), a pokorničkim hodočašćem u bliža mjesta za manje prijestupke. — Taj se motiv za hodočašće, nekada vrlo čest, održao i do danas, ali samo u privatnoj pobožnosti.

Osim religioznih motiva, za poduzimanje hodočašća u praksi je uvijek bilo i drugih. Hodočašće je bilo prvi oblik turizma. Nekada je ono bilo i jedini opravdan razlog da se može izići iz najbližeg kruga svoga mjesta ili župe i krenuti u strane nepoznate krajeve.

Učinci i noviji razvoj hodočašća

Kad bi ovaj prikaz o hodočašćima težio za potpunost, nikako ne bi mogao mimoići ne samo religiozne, nego ni široke društvene i kulturne učinke koje su npr. srednjovjekovna hodočašća donijela cijelom tadašnjem svijetu. Neosporan je u povijesti njihov veliki opće-kulturni utjecaj, jer su hodočašća bila bitni sastavni dio života tadašnjega društva.

Kad je pak riječ o duhovnim i pastoralnim posljedicama hodočašća, tu nam je mnogo teže govoriti, iako je nesumnjivo da su bile vrlo velike. Tko može danas procijeniti i izraziti npr. vjersko ili duhovno značenje jednog dirljivog pokorničkog hodočašća u Lurdu? Ili reći što su tamo doživjeli mnogobrojni bolesnici i drugi hodočašnici te kakav će to utjecaj imati na njihov život? — Moramo priznati da o duhovnim i pastoralnim plodovima možemo malo reći i za današnja hodočašća, a pogotovu za nekadašnja.

Crkvena povijest registrirala nam je za prošlost mnogo elemenata kao rezultat tadašnjih brojnih hodočašća, a ovdje mi spominjemo samo neke koji zahvaćaju vjersko područje. Ponajprije, hodočašća su favorizirala opće kulturno i crkveno komuniciranje, što je u nekadašnjem statičkom društvu bilo od izuzetno velikog značenja. Širenje novih rješenja u crkvenom graditeljstvu — a isto vrijedi i za druge umjetnosti — za vrijeme romanike, gotike i poslije toga zahvaljuje se velikim dijelom kretanju hodočasnika. Prenosila su se također nova liturgijska i pastoralna iskustva, različiti oblici pobožnosti i molitve.

Prije nego bi hodočasnici krenuli na put, cijela bi ih župa ispratila, u crkvi bi se za njih služila posebna liturgija i podjeljivali im se blagoslovi za sretno putovanje, a na povratku dočekalo bi ih u župi opet slavlje. Vraćajući se kućama hodočasnici su nosili sa sobom različite svete slike i spomen-predmete koji su u svetištu bili blagosloveni ili su se dotakli svetačkih relikvija, što će ih podsjećati na dirljive doživljaje s hodočašća.

U župama su se osnivale zaklade da se i siromašnima omogući polazak na hodočašće. Posebne bratovštine brinule su se za pomaganje hodočascima. Redovničke zajednice podizale su svoje kuće uz svetišta ili uz putove do raznih svetišta. Za hodočasnike su se osnivali gostinjc i svratišta. Itd., itd.

U velikom prometu hodočasnika, s druge strane, nalazili su plodno tlo za svoje poslove razni prodavači svetih i ne-svetih uspomena, gostioničari, zabavljači, pelivani a i varalice... Na nekim oblicima tadašnjih pobožnosti vidimo danas i znatne slabosti. Povijest je zabilježila mnoge neredne na području štovanja svetaca, posebno u vremenima vjerskog opadanja kao što je bilo ono prije reformacije:¹² očita je bila hipertrofija kulta svetaca na uštrb istinskog štovanja Boga; svaka je potreba ili bolest imala svoga nebeskog pomagača ili liječnika; čašćenje svetačkih relikvija je nerijetko prelazilo u praznovjerje, jer je nepoučeni svijet relikvijama pridavao neku božansku silu koja automatski osigurava pomoć. Mnogo se inzistiralo na vanjskim vježbama, a manje na nutarnjoj skrušenosti, itd. Kad je došla reakcija reformatora, ona je bila ekstremna: zajedno s pravim neredima oni su naprosto zabacili svako štovanje svetaca i sva hodočašća.

Tridentinski je koncil zacrtao korjenito ozdravljenje na području kulta svetaca; ipak mentalitet i praktična duhovnost mnogih kršćana dugo su još zadržali tragove nekadašnje prenatlaženosti svetačkog kulta.

Glede hodočašća u čast mnogobrojnih svetih zaštitnika od 18. st. opaža se opadanje ranijeg žara. No procesije i hodočašća i dalje su vrlo brojna: crkveni autori bilježe još krajem 18. st. u nekim župama Austrije i do 30 godišnjih procesija s Presvetim, a k tome još i 15 molitvenih ophoda izvan župe.¹³ — Prosvjetitelji nisu štedjeli ostrim kritikama takvo stanje.

Tokom posljednjih stoljeća popušta intenzitet u zazivanju svetaca; njihova svetišta i dalje ostaju, ali ih posjećuju sve više samo hodočašća lokalnoga karaktera. U isto vrijeme u Crkvi sve više buja štova-

¹² A. Boulenger, n. dj. svez. VII, str. 21—22.

¹³ A. Schrott, n. dj. str. 136.

nje Marijino. Njena stara svetišta i dalje su privlačiva, a nastaju i nova. Hodočašća su mnogobrojna, svetišta Marijina vrlo posjećena. Rječite su brojke o lurdskim hodočasnicima tokom posljednjih desetljeća: do g. 1939. tamo je godišnje dolazilo oko milijun hodočasnika, no nakon rata njihov broj se diže, tako da od 1951. do 1971. premašuje dva i pol milijuna godišnje.¹⁴ Velik je rast i marijanskih pobožnosti: prema strpljivom proračunavanju jednog specijaliste, gospođe Couturier de Chef-dubois, danas ih ima više od tisuću.¹⁵

Kao što među katoličkim narodima Evrope, marijanski se kult razvija i među katolicima dviju Amerika. U Kanadi stotine tisuća hodočasnika dolaze štovati Marijinu sliku koja je g. 1922. spašena od požara, a izložena je u crkvi Marijine majke svete Ane »de Beaupré«. U Argentini vrlo velika marijanska hodočašća dolaze u svetišta u Itati, Lujan, Catamarca, i dr. U Brazilu nebrojena mnoštva dolaze štovati Gospu u Aparecida. U Peruu slavno je svetište Gospe od ružarija u Limi. U Kolumbiji važno je vjersko središte u Chiquinquira. Sličnim se žarom Marija časti u Boliviji, u Meksiku (Naša Gospa »de Guadalupe«), u Čileu, u Venezueli, itd.¹⁶

Mi ćemo se ovdje sjetiti kako se i u našem narodu najveća hodočašća okupljaju u našim marijanskim svetištima: u Mariji Bistrici, na Trškom vrhu, u Tekijama, u Olovu u Bosni, u Lištici — Širokom Brijegu u Hercegovini, u Letnici na Kosovu, u Boki Kotorskoj, u Sinju, na Trsatu i drugdje. Isto tako u Marijinim svetištima u Sloveniji.

Osvrt i zaključak

Ako je pri kraju ovog prikaza potrebno pružiti neki osvrt na ono što je dosad izneseno o hodočašćima kao obliku štovanja Marije i svetaca, sjetit ćemo se da hodočašća imaju s jedne strane oduševljenih pobornika a s druge i dosta kritičara. Vjerujem da će i u ovom skupu pastoralnih praktičara neki jače isticati pozitivne vrijednosti koje vide u hodočašćima, dok će drugi više upozoravati na stanovite česte neredе i na površnost nekih hodočasničkih zanosa.

Iz povijesti znamo da su se u vremenima opadanja vjerskoga života, kad su mnoga hodočašća bila više izraz vjerskog formalizma i praznovjerna nego istinske vjere, pojavili njihovi principijelni protivnici; ni danas ne prihvaćaju hodočašća crkve nastale iz reformacije, dok ih podržavaju Katolička i Istočne crkve. No unutar naše Crkve postoji neprekidna kritika (rekli bismo: konstruktivna kritika) ne hodočašća kao takvih, nego prakse hodočašća, i to počev od 4. st. pa do danas: ona naglašava da svako hodočašće mora biti samo izraz nutarnje vjere i pobožnosti, a ne njihov nadomjestak. »Ako si pun zlih misli, ti si daleko od Krista makar da hodočastiš na Golgotu, na Maslinsku goru ili na mjesto Uskrsnuća« — naglašava sv. Grgur Nisenski. Slično se izražavaju i drugi slavni crkveni naučitelji, kao Ivan Hrizostom, Augustin, Jeronim. — Zbog moralnih opasnosti na putu ozbiljne su prijekore

¹⁴ R. Roussel, n. dj. str. 113.

¹⁵ R. Roussel, n. dj. str. 115.

¹⁶ R. Roussel, n. dj. str. 115—116.

hodočašćima iznosile razne pokrajinske sinode (sinoda iz Friaul-a 796. donijela je strogu zabranu za redovnice).¹⁷ Apostol Njemačke Sv. Bonifacije u 3. st. otvoreno govori kako je hodočašće u Rim opasnost za poštenje velikog dijela žena.

Sličnih odlučnih glasova protiv nereda koji se javljaju uz hodočašća bilo je uvijek i posvuda. Danas se s više strana optužuje nametljivi merkantilizam koji se javlja uz hodočašća, iskorištavanje pučke lakovjernosti uz svetišta, itd. Te opasnosti uostalom nisu prisutne samo kod nas: glasovi protiv njih dižu se također kod muslimana, pa i kod hinduista i budista.¹⁸ Poznata je sentencija koju je o ljubiteljima hodočašća svojevremeno iznio pisac knjige »Nasljeduj Krista«: Qui multum peregrinantur, raro sanctificantur.¹⁹ Rimska Kongregacija Koncila donijela je g. 1936. smjernice za mjesne Ordinarije koje zahtjevaju da bude osiguran religiozni karakter svakog hodočašća, da postoji odobrenje crkvenih vlasti, da hodočasnike prati i svećenik kao duhovni vođa, da tehnička organizacija bude na visini, da cijene budu umjerene i realne te pritom bude »cuiuscumque lucri specie omnino remota«.²⁰

Što misliti o hodočašćima, kad im je zajamčena takva ozbiljnost i pobožnost? Hodočašća postoje gotovo u svim religijama, a kod kršćana od početka Crkve do danas. Korijeni hodočašća su opće-ljudski. Čovjek oduvijek prati čežnja za Apsolutnim, kojemu se on nastoji — među ostalim načinima — približiti također na mjestima gdje vjeruje da će ga sigurnije susresti. Transcendentni i nedohvatljivi Bog kao da se čovjeku na posebni način približio u osobi Marije i svetaca: oni su naime ljudi poput nas, dio su našeg svijeta, a opet su već prešli na drugu, čovjeku zasad nedohvatljivu obalu nadzemaljskoga svijeta, pa nam stoga mogu biti savjetnici, sudrugovi i pomoćnici u zemaljskim mukama. Hodočašćem bi se čovjek htio približiti svecima i po njima Bogu.

No hodočašću je općenito daleka teološka refleksija; ono polazi s područja religiozne emocionalnosti. Zato je potrebna trajna budnost kako ne bi došlo do skretanja na tom — gledajući u cjelini — periferenom području pobožnosti.

S druge strane, činjenica je da velika hodočasnička okupljanja vjernika koji dožive međusobnu ujedinjenost oko istih vjerskih ideala u kolektivnim izljevima pobožnosti — potresaju i danas dušama. U Lurdu npr., uz mnoštvo okupljenih bolesnika i drugih hodočasnika kraj Marijine bazilike, nitko ne može ostati neosjetljiv. Primjeri žarke molitve, pokorničke i druge pobožne vježbe pobuđuju skupni religiozni zanos hodočasnika te često zahvaćaju i potresaju također one koji su ranije bili hladni i rezervirani.

U crkvenom životu danas gleda se na hodočašće — na istinsko kršćansko hodočašće — kao na osobitu pobožnu vježbu paraliturgijskog karaktera, i s njome se računa u pastoralnoj strategiji. To nam pokazuje npr. i vrlo značajna uloga koju je Papa namijenio hodočašćima u proslavi Svete godine 1975: u pismu kardinalu de Fürsten-

¹⁷ LEXICON FÜR THEOLOGIE UND KIRCHE, n. mj.

¹⁸ R. Roussel, n. dj. str. 122—123.

¹⁹ Toma Kempenac: NASLJEDUJ KRISTA I., 23.

²⁰ A. A. S. 28 (1936), str. 167.

bergu povodom otvaranja Svete godine on izražava želju da u cjelokupnom gibanju na obraćenju srdaca i nutarnje obnove što se u Crkvi ovom prigodom potiče — hodočašće bude »izraz, prigoda i gotovo sinteza svih pobožnih vježbi« budući da se je u autentičnoj tradiciji kršćanske askeze ono uvijek poduzimalo u duhu pobožnosti i pokore. Prožeta tim duhom neka se hodočašća održavaju u krajevne crkve, svetišta i katedrale, da bi se konačno g. 1975. sva okrenula prema Rimu, vidljivom središtu opće Crkve.²¹

Takva hodočašća, također kada se poduzimlju u vidu štovanja Marije i svetaca, mogu i danas, jednako kao i u prošlosti, obogaćivati sudionike i pružiti stvaran doprinos izgradnji Crkve.

²¹ Usp. BOLLETTINO DELL'ANNO SANTO br. 1, Città del Vaticano, svibanj-kolovoz 1973, str. 15—19.